

Dileme cioraniene

Cutezăm a presupune că un Dumnezeu care e atât transcendent cât și imanent ar fi dispus a-l primi pe Cioran la sînul său, iertîndu-i propozițiile sacrilege izvorîte din inocența unui surplus de vitalitate.

Cioran aparține categoriei de gînditori-scriitori. Din aceeași familie cu Pascal, Nietzsche, Schopenhauer, autorul **Silogismelor amărăciunii** a mînuit verbul cu o asemenea artă, cu rezultatele unei asemenea identificări cu limba franceză, cucerită cu o extraordinară tenacitate, încît a ajuns a fi socotit, după cum se știe, unul din stilisții de frunte ai acesteia. Explicabil, relația lui Cioran cu expresia literară a devenit, sub neliniștitul său condei, un subiect de meditație. Un subiect furtunos, ca atîtea altele în scrisul în cauză, tratat nu fără tensiuni contradictorii, în care reverberează o fibră de om al nemăsurii, al *hybris*-ului, magnetic atras de primejdia extremelor, aidoma unui sublim aventurier. Vom schița în cele ce urmează cîteva aspecte ale acestuia, pornind de la o excelentă cercetare datorată lui Nicolae Turcan, **Cioran sau excesul ca filosofie**. Apatriid, Cioran revine totuși la conceptul de patrie, declarînd cu o anume emfază: „Nu locuim într-o țară, locuim într-o limbă. Patria asta înseamnă și nimic altceva”. Dar o atare patrie lingvistică e relativizată prin distanța pe care gînditorul nu întîrzie a o lua față de semnificația scrisului, circumscris tuturor zădărniciilor acestei lumi: „A fost o vreme în care scrisul mi se părea un lucru mare. Dintre toate superstițiile mele, pe aceasta o consider cea mai compromițătoare și cea mai greu de explicat”. Se mai poate adăuga simțămîntul de intimă inadecvare produs de limba franceză, percepută ca „prea nobilă și prea distinsă” pentru propensiunile sale „barbare”, chiar la antipodul lor, putînd inspira, cum spune exegetul, o veritabilă „poveste de groază”. În cazul acesta despre ce „patrie” ar mai putea fi vorba? Obsedat de viziunea religioasă, în pofida recuzărilor și chiar a diatribelor sale împotriva creștinismului, Cioran receptează îndeletnicirea scrisului ca una postparadisacă, reflectînd sancțiunea adamică rămasă în vigoare și după jertfa lui Isus. Ar fi o probă de decadentă care divulgă persistența „omului vechi”, cu tarele lui invincibile, a omului ce precede Mîntuirea: „Pentru scriitori, Mîntuitorul chiar n-a venit, sau opera sa de mîntuire n-a fost încununată de succes. Scriitorul se bucură de păcatul lui Adam și nu înflorește decît dacă fiecare dintre noi îl reinnoiește și îl ia asupra-și. Materia oricărei *opere* o constituie umanitatea tarată în esența ei. Nu se poate crea decît pornind de la Cădere”. Și totuși, intermitent, perspectiva se luminează. Scrisul se arată a fi un mijloc terapeutic deoarece face posibilă eliberarea de obsesii, învingerea maladiilor spiritului, posedînd (țîșnește iarăși subconștientul religios) o funcție de autoexorcizare: „Unii scriu cu ceea ce e pur în ei, cu inocența; cît despre mine, nu pot să scriu decît cu deșeurile din mine. Scriu ca să mă *purific*”. Firește, pentru a realiza un astfel de efect e nevoie de un succes formal, de o cristalizare stilistică a discursului. Aci intervine însă o cochetărie: „Nu scriu decît spre a mă elibera de crizele mele de depresie. – Nu-i un lucru vesel pentru cititor. Dar nu scriu pentru a fi citit”. Ar putea fi oare credibil un dezinteres total al scriitorului față de cititorul concret sau virtual? O rupere de satisfacția oglindirii, o întoarcere în lumea oglindită (transfigurată) în eul creator, ca și cum nimic nu s-ar fi întîmplat? Puțin probabil, întrucît Cioran își mărturisea în alte locuri o aspirație a reușitei, a unei reușite de neobișnuite proporții, unica în măsură a semnifica existențialul: „Am înțeles din capul locului că viața nu are sens decît dacă reușești să faci ceea ce vrei”. Soluția psihanalitică a scrisului ca defulare nu reprezintă cumva un surrogat al redempțiunii? Tentativa de a-i minimaliza importanța, de a-l izola de contactul public (posibil triumf acesta, deci aliment al orgoliului), nu poartă, pe de altă parte, reflexul obscur, de natură religioasă, al umilinței?

Dar orgoliul cioranian rămîne pe poziții. Reamintind, ușor excedat, că „în orice civilizație rafinată se produce o disjunctie radicală între realitate și cuvînt”, autorul **Mărturisirilor și anatemele** își

precizează pulsiunea demonică în opțiunea pentru stil: „neputînd să pactizez cu lumea, a trebuit să pactizez cu cuvîntul”. Lucifer încearcă nu doar a submina Creația, ci și a etala propria-i creație, cu valențe concurențiale. Ultima transparență în caracterul tragicoparodic al răului în confruntarea cu binele, în aspectul simulator al copierii pozitivului, potrivit concepției diavolului ca *simia Dei* (v. Luigi Pareyson). Logosul devine un instrument al crizei, al unei Geneze inverse, a cărei miză e căderea în păcat. Pentru omul de artă, socotește Cioran, „*expresia* constituie singura experiență originară de care este capabil”. Separat de natură, el se derobează de judecățile conforme cu regulile ei, se cufundă integral în universul secund al cuvintelor. Le idolatrizează, precum o reacție a creaturii care neagă universul dat, ca o reacție, în ultimă instanță, antidivină. Credinței religioase îi ia locul religia forme, cu exultanțele și beatitudinile ei mediate de stil: „Orice fetișizare a stilului pornește de la credința că realitatea e mai găunoasă decît reprezentarea ei verbală, că tonalitatea unei idei este mai importantă decît ideea însăși, că un pretext bine adus din condei prețuiește mai mult decît o convingere, că o construcție savantă e preferabilă unei izbucniri necenzurate de gîndire”. Avem a face cu un estetism vehement ce suspendă criteriul adevărului, „fond ce nu aduce dobînză decît în mîinile talentului” (Rivarol), o „pur și simplu chestiune de stil” (Oscar Wilde), spre a ne situa într-un context adecvat. Nelimitîndu-se numai la a „fetișiza” scriitura, Cioran urmărește o compromitere a adevărului, răsturnat de talent în contrariul său: „«Talentul» e mijlocul cel mai sigur de a denatura totul, de a sluși înfățișarea lucrurilor și de a te înșela în privința propriei tale persoane”. Și o minimalizare a vieții în zonele sale extreme și nu doar acolo: „Numai cei care trăiesc în afara artei – susține

Cronica literară

Cioran - t r a g ultimele consecințe. Sinuciderea, sfințenia, viciul – tot atîtea forme ale lipsei de talent”. Dacă „existența *adevărată* e apanajul acelora pe care natura nu i-a copleșit cu vreo înzestrare”, ar fi dificil „de conceput un univers mai fals decît cel literar și un om mai lipsit de *adevăr* decît literatul”. Sfidarea criteriului religios și a celui etic merge prin urmare pînă la un paroxism al stărilor negative, la o exaltare în refuz. Ne putem întreba totuși dacă nu e cumva la mijloc o testare paradoxală a valorilor repudiate, o „erezie” împinsă pînă la pactizarea cu reversul lor? Căci se pare că avem a face cu o structură mistică rebelă la propria ei natură, la o trăire a misterului pus la încercare printr-o manevră a lucidității exasperate. Fără teamă de incongruență, același Cioran n-a șovăit a declara în flagrant dezacord cu nihilismul cu care brava: „Uneori senzația cea mai mică și mai indivizibilă ne apropie de absolut, ca o revelație. O atingere delicată a pielii ne umple de un fior mistic; amintirea unei senzații, de neliniște nepămînteană: Culorile capătă strălucire transcendentă, iar sunetele accent apocaliptic. Totul este religios”. Sau patetic-concluziv: „Ceea ce nu se poate traduce în termeni de religie nu merită să fie trăit”. Care e adevărul Cioran? Nu cumva autenticitatea sa e însăși contradicția, adică dureroasa punere sub semnul întrebării a factorilor originari, inalienabili? Nu cumva copleșitoarea sa zbatere între extreme conferă o garanție tainică ființării acestora? Reproducem impresia demnă de interes a tînărului eseist Nicolae Turcan: „vituperările și denigrările sale pasionante nu pot să nu atragă atenția și să nu înființeze, prin negație, adversitățile (...). În această ordine de idei, Dumnezeu există tocmai datorită faptului că Cioran nu putea face o asemenea risipă de energie, de talent și de viață pentru a se revolta în fața unei nonexistențe, iar dacă Dumnezeu nu ar exista, el ar fi adus la existență tocmai de pătimașele negații proferate cerului. Parafrazîndu-l (într-una dintre celebrele lui afirmații la adresa muzicii lui Bach, care îl înființează pe Dumnezeu), am putea spune: atîta timp cît Cioran Îl neagă (folosind atîta vehemență și un stil pe măsură), Dumnezeu există”.

Insurgența demonică pe care o cultivă Cioran se manifestă așadar frecvent prin tendința de eludare a realului, prin înlocuirea sa cu „minciuna” orgolios

recunoscută a unor „cuvinte potrivite”. Însă izbutește autorul **Tratatului de descompunere** a-l eluda cu adevărat? În tinerețe, se apleca, e drept, cu o fervoare vizionară, asupra temelor României din acel moment, nefăcînd distincție „între scris și sînge”, asumîndu-le prin intermediul unor rețete ce pot fi socotite fie utopice, fie incumbînd o ostentativă, fantastă și ea, de la un punct, responsabilitate morală. Cordonul ombilical cu fenomenologia istorică n-a fost încă tăiat. Mai tîrziu, date fiind *excesele* ce-i încarcă stilul, de ordin (anti)religios ori cultural, scandaloase în optica mentalităților curente, s-a pus chestiunea răspunderii sociale a autorului strident inconformist. Să fie suficientă proclamarea „minciunii”, a iresponsabilității artei verbale și speculative, pentru a o absolvi de poziția unor efecte nefaste? În gradul în care scriitorul verbalizează realitatea, n-ar fi posibil drumul invers, metamorfozarea cuvintelor în realitate? Avantajele sinuciderii, bunăoară, nu pot fi traduse în fapt? Aflat în situația de-a alcătui o prefață **Tratatului**, simțindu-se „la mare ananghie”, Cioran înțelege a se disculpa astfel: „Din slăbiciune – și din nevoie de bani – am consimțit să pun la îndemîna publicului larg o lucrare atît de «distructivă». Sunt nevoit să-l previn pe cititor că trebuie s-o citească în răspăr, să nu-i guste veninul. Dacă e tînăr să nu sufere efectul ei demoralizant. E vorba deci de-o punere în gardă, cu tot ce poate fi aici pretențios și penibil. Pare să spună: «Atenție! Urmează să citiți o carte primejdioasă! Fiți prudenți și n-o luați drept literă de Evanghelie, să nu credeți că tot ce se spune în ea e adevărat. Am exagerat uneori, adesea am mers prea departe (...)». Dar problema „gratuității” (iresponsabilizării) stilului nu se pune exclusiv la treapta pragmatică a aparentelor consilii adresate posibililor cititori slabi de înger ori tinerilor neformați. Putem degreva stilul de sarcina sa ontologică? Socotind universul literar ca fiind cel mai fals cu puțință și pe literat drept omul cel mai lipsit de adevăr, Cioran pare a se apropia de o asemenea concepție puristă à rebours. Cu toate că stilul nu e o abstracție, ci „însuși omul” cum arăta, în formulă celebră, bătrînul Buffon, ori, pentru a-l cita pe Proust, e „o chestiune nu de tehnică ci de viziune”, o croială, s-ar putea zice, care n-ar fi cu puțință fără existența stofei. Impredictibil, sinuos pînă la dramatism în căutarea de sine, Cioran ne oferă și o seamă de propoziții prin care admite fără înconjur condiția ontologică a scriiturii: „O carte trebuie să adîncească răni, să le provoace chiar. O carte trebuie să fie o *primejdie*”. Ce fel de „răni” dacă nu cele preexistente ale vieții ca atare? Scrisul se găsește într-un raport cu existența precum cel al vaselor comunicante: „Nu-ți subminezi motivele de a trăi fără să-ți subminezi totodată și pe acelea de a *scrie*”. Ar putea fi astfel scrisul epurat de pasiuni, de „impurități”, de întregul complex moral al ființei căzute din starea de grație edenică? Borges se pronunța astfel: „Tot ceea ce ține de viață, inclusiv umilințele, eșecurile, nefericirile, toate i-au fost date artistului ca o argilă, un material pentru arta sa; iar el trebuie să profite (...) acestea ne-au fost date pentru ca noi să le transfigurăm, pentru ca, din circumstanțele mizere ale vieții noastre, noi să construim eternitatea sau lucrul care aspiră spre eternitate”. Cioran se rostea și el, nu o dată, cu foarte asemănătoare cuvinte: „Mi-am reprimat toate pasiunile, încercînd să rămîn scriitor. Dar lucrul este aproape imposibil, un scriitor nefiind scriitor decît în măsura în care își salvgardează și își cultivă pasiunile, sau chiar și le ațîță și le exagerează. Scriem cu impuritățile noastre, cu contradicțiile noastre nesoluționate, cu defectele, cu resentimentele, cu resturile noastre... adamică!” Și iată încă un omagiu adus existenței: „Nu poți eluda existența prin explicații, nu poți decît s-o înduri, s-o iubești sau s-o urăști, s-o adori sau să te temi de ea”. Să fie autorul franco-român, supus unor asemenea stupefiante pendulări, un sceptic, un ironic, un relativist caustic care se joacă cu sine și cu noi? Sau mai degrabă un dionisiac turmentat de nesațitul de-a cuprinde viața nedecantată, fără rest, meditativ dar în același timp copleșit de afecte contrapunctive,

(Continuare în p. 23)

Gheorghe GRIGURCU

Nicolae Turcan: **Cioran sau excesul ca filosofie**, Ed. Limes, 2008, 304 pag.

Dileme cioraniene

ale cărui pagini se umplu de-o poezie analitică astfel cum plămîinii se umplu de aer? Credem că s-ar putea vorbi despre o detentă a misticismului său problematizat, disimulat, torturat, precum o originală penitență ce nu renunță la voluptatea autoscopică ori la voluptate pur și simplu. Cutezăm a presupune că un Dumnezeu care e atît transcendent cît și imanent ar fi dispus a-l primi pe Cioran la sînul său, iertîndu-i propozițiile sacrilege izvorîte din inocența unui surplus de vitalitate.